

Abraham bronastega Juliusa Kugyja

Bitka za postavitvev spomenika v Trenti

Besedilo in fotografiji: Žarko Rovšček

Nekaj več kot petdeset let je že minilo od takrat, ko je vodstvo slovenske planinske organizacije začelo razmišljati, da bi spomin na dr. Juliusa Kugyja, mednarodno priznanega gornika in klasična gorniške literature, trajneje počastili s postavitvijo spomenika. Kugy se v začetku morda niti ni zavedal, da je z literarno predstavitev naših Julijcev nehote prevzel vlogo njihovega ambasadorja v svetu. Manj kot deset let po doktorjevi smrti je ta zamisel, ki so jo podpirale tudi tuje gorniške organizacije (avstrijski Alpenverein in CAI, Sekcija Trst), postajala vse bolj otipljiva. Imenovali so skupni akcijski odbor ter zaupali izdelavo kipa kiparju Jakobu Savinšku, risanje načrtov za ureditev okolice in podstavka pa arhitektu Kobetu. Planinski vestnik je aprila 1953 objavil kratek zapis: »Dela na spomeniku dr. Kugyja dobro napredujejo. Akademski kipar Savinšek Jakob je svoje delo že izvršil, kip sam pa se že nahaja v livarni v Zagrebu. Spomenik je izredno dobro uspel in gre za to umetniku vse priznanje. Odlit bo v bron in slovensko odkrit še letos.« Avtorja sta predlagala postavitve spomenika na Šupci, znani razgledni točki pod Vršičem. Ta razkošni in lahko dostopni razglednik navadno očara mimoidoče, tudi tiste, ki niso še nikoli zašli na samotne gorske poti. Potem ko po vzponu iz Kranjske Gore zdrsneš prek Vršiča na primorsko stran, doživiš prvi neposredni in vizualni stik z dolino »mlade« Soče, obkroženo z veličino v podkev nanizanih gora. »Idealno počivališče za bronastega Kugyja,« so skupaj z umetnikom menili nekateri, toda ne vsi.

Peticija

Na primorski strani je med ljubitelji gora, poznavalci in čistilci Kugyjevega izročila nenadoma završalo. O predvideni lokaciji niso hoteli niti slišati, »prvič, ker ni v Trenti, ki je bila dr. Kugyju vse življenje izhodišče v planinski svet, in drugič, ker bi bil ta spomenik na tem mestu tako odročen, da bi bil dostopen le avtomobilistom,« saj v okolici ni nobene pomembnejše planinske poti. Zanimivo, da so takrat dajali prednost planincem, pohodnikom in ne motoriziranim turistom. Fronta somišljenikov, nekakšen tolminski punt novejših dobe,

se je strnila okrog glavnega pobudnika in poznavalca Kugyjeve literarne zapuščine, Franca Ceklina. Takrat je bil podpredsednik PD Tolmin in društveni propagandist, hkrati pa avtor številnih naprednih zamisli z namenom pospešiti razvoj planinstva v Posočju. Nemalokrat je nabrusil pero in napisal sestavek za takratno časopisje.

Prve salve so bili namenjene sedežu krovne planinske organizacije v Ljubljani. PD Tolmin s Ceklinom na čelu je namreč prevzelo pobudo in skupaj z vsemi posošskimi planinskimi in turističnimi društvi poslalo na PZS odprto pismo z zahtevo, »naj se spomenik Kugyju ne postavi na Šupci, kakor sta želela arhitekt in kipar, temveč v Trenti«. Radio Ljubljana in Radio Koper sta protest posoških planinskih društev objavila v celoti. Vestni kronist dogajanj v slovenskem planinstvu, Planinski vestnik, je povzel uradno mnenje, da bi spomenik dr. Kugyju »moral stati v bližini Juliane ali vsaj v Sp. Trenti« in da se »Gospodarska komisija PZS ne strinja z mestom, ki so ga za spomenik določili arhitekti«. Avtorja pa sta menila drugače. Ko je bil spomenik dr. Kugyju že skoraj izdelan, se je vnela vroča polemika, po besedah njenega udeleženca, še živečega 92-letnega Franca Ceklina, »prava borba na nož«. Njen vrhunec je bil sestanek komisije za lokacijo (20. junija 1953) na Šupci.

Vroč zborovanje komisije

Dogodek slikovito opisuje novinar Slovenskega poročevalca Mile Smolinsky: »Številni avtomobili, ki so prišli na Vršič z obeh strani, so se komaj stisnili na ozek prostor ob strmi gorski avtomobilski cesti. Tu sta kipar Savinjšek in arhitekt Kobe in tajnik Slovenske planinske zveze, tajnik Turistične zveze Slovenije ter številni zastopniki okraja Tolmin s sekretarjem okrajnega komiteja ZKS tov. Dujcem na čelu, kakor tudi zastopniki vseh posoških planinskih in turističnih društev. Vsega skupaj nič manj kakor 23 ljudi.« Avtorja sta v diskusiji menila, da je prostor na Šupci, ki ga obkroža venec gorskih velikanov, z estetske strani naravnost idealen. Njuno dokazovanje, da mu po veličastnosti in gorski romantiki v vseh Julijcih ni enakega, pa ni omajalo primorskih predstavnikov. Po večurnem razpravljanju niso popustili niti za ped, čeprav so tako prvi kot drugi razsojali pod priti-

skom. Kip je bil namreč v domnevi, da bo stal na tem mestu, že vlit.

Pol ure zatem so člani komisije že stali na veličastni štrleči skali na nasprotnem bregu Soče, poleg Alpinetuma Juliana, ki naj bi bil eno izmed dveh izbranih mest za spomenik. Kot drugo možnost so omenjali prostor pred hotelom Planinski orel. Na skali je bilo tako malo prostora, »da bi polovica komisije kar mimogrede zletela v globočino, če bi se en sam delegat le malo bolj razkoračil ...« Novinar Smolinsky ne pozabi omeniti, da so nekateri delegati komaj prisopihali na vrh, in v dramatičnem tonu nadaljuje: »Na tej skali se je razvila nova, še srditejša borba, v kateri so nastopili Primorci s svojo težko artilerijo, ki je bila dotlej še v rezervi. Alpinist Ceklin iz Tolmina, glavni poznavalec dr. Kugyja na primorski strani in obenem glavni zagovornik teze, da spada dr. Kugyjev spomenik edinole v Trento, je namreč šele zdaj stopil v akcijo, stoječ kakor kip čisto na robu skale, s hrbtom proti prepadu, medtem ko na Šupci skoraj ni odprl ust. S citati dr. Kugyja, enako kakor prej kipar Savinjšek, je dokazal, da ni mogoče postaviti dr. Kugyjev spomenik kamor koli drugam, kakor v Trento, obenem pa je glede Šupce v imenu vseh posoških planinskih društev ter oblasti iz Tolmina izrekel svoj brezpogojni in kategorični 'ne'.« Tako je ideja o postavitvi Kugyjevega kipa na Šupci dokončno odpadla.

Niso se držali samo resno. Med dialogom je arhitekt Kobe, presenečen nad tem, kako natančno in spretno njegov sogovornik niza Kugyjeve misli, vprašal: »Oprostite, tovariš Ceklin, kaj ste po poklicu?« Ceklin je izstrelil: »Birokrat!« Navzoči so se zasmeli. Le nekateri med njimi pa so vedeli, da ni le predstavnik planinskega društva, ampak tudi uslužbenec Okrajnega ljudskega odbora.

V nadaljevanju sta kipar in arhitekt ob pomoči tehtnih argumentov prepričala navzoče, da skala, na kateri je zborovala komisija, ni primerna za postavitev kipa, pa tudi prostor pred hotelom Planinski orel ne. Zašli so v slepo ulico. Po več kot štiriurni razpravi je že kazalo, da se bo morala komisija raziti. Imenovali naj bi novo, ki bi vnovič pregledala vso Trento in predlagala druge lokacije. Sedanja komisija bi se nato spet šla in izbirala med predlogi. To bi odložilo odkritje spomenika za nedoločen čas, čeprav je bila slovesnost predvi-

dena že za dan po planinskem slavlju ob 60-letnici SPD v Vratih, torej 3. avgusta istega leta. Omeniti je treba, da je PD Tolmin v sklopu tega dogodka pripravljalo tudi odprtje planinske razstave v Trenti, ki naj bi pozneje prerasla v stalno zbirko in bodoči planinski muzej (o njem smo slovenski planinci do danes porabili že preveč besed). Obetala se je torej lepo zaokrožena in, glede na predvideno udeležbo tujih gostov, tudi mednarodno odmevna počastitev jubileja slovenske planinske organizacije. Z odlogom odkritja Kugyjevega kipa v Trenti na pozneje bi jo precej osiromašili. Zbor komisije se je tega gotovo zavedal, saj je živčna napetost med navzočimi ob predvidenem razpletu rasla.

Vendarle v Trenti

Luč rešitve se je utrnila nenadno, povsem nepričakovano. Razpravi je ves čas tiho sledil tudi novinar Mile Smolinsky, ki se je že kakšen teden mudil v Trenti in je v Slovenskem poročevalcu objavil več zanimivih prispevkov o njenih lepotah. Zavedal se je, da spomenik dr. Kugyju, kakršnega si je zamislil kipar, ne more stati kje v zaprti dolini, temveč na kraju z lepim razgledom na vršace, ki jih je tako zelo ljubil. Ni mu šlo v glavo, da take-

ga kraja ne bi bilo mogoče najti takoj. Pokazal je na vzpetino nad križiščem, na katerem se od vršiške ceste odcepi pot k izviru Soče, in dejal: »Tamle sem bil pred dvema dnevoma in tisti kraj me je očaral. Predlagam, da gremo pogledat še tja.« Sprejeli so njegov predlog, saj drugega tisti hip ni bilo. Kmalu zatem, ko so člani komisije srečno splezali s strme skale in si ogledali predlagani kraj, je bil dosežen sporazum. Obrazi so se jim razvedrili in segli so si v roke. Morda predlagani prostor po širini razgleda zaostaja za Šupco, ima pa pomembno prednost, da je v Trenti, ki je bila skupaj s svojimi slavnimi gorskimi vodniki Kugyjevi drugi dom in izhodišče njegovih največjih podvigov.

Nesmrtni Kugy, odet v bron, se je tako v duhu vrnil v naročje svoje Trente. Njegov zasanjani pogled je namenjen Jalovcu, prizorišču zimske avanture, ki se je po zaslugi pogumnega trentarskega vodnika Jožeta Komaca – Pavra zanj končala srečno, mu podarila dolgo življenje in še bolj zavdala. Ko se ustaviš, popotnik, v tej tišini in ko v rahlem pišu vzvalovijo trentarski gozdovi, se od nekod, kot mrmranje molitve, prikrade glas: »Tako se hvaležen in poln vere oziram tja gor, k tvojim povelečanim višavam. In pozdravljam te skozi vse čase in kraje, ljuba čudežna cvetlica mojega srca, Scabiosa Trenta!« ●

Kugy že pol stoletja zre v svojo ljubljeno goro – Jalovec

